

БЕЛАРУСКАЯ АРФАГРАФІЯ: ІНТЭРАКТЫЎНЫ ПРАКТЫКУМ

Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах

У артыкуле змяшчаюцца метадычныя рэкамендацыі па выкарыстанні інтэрактыўнай дошкі пры навучанні беларускай арфаграфіі. Апісваецца змест інтэрактыўнага модуля “Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах”, раскрываюцца дыдактычныя задачы, вырашэнню якіх падпарадкаваны інтэрактыўныя практыкаванні; прыводзіцца інструкцыя для карыстальнікаў.

Ключавыя словы: *інтэрактыўная дошка, беларуская арфаграфія, інтэрактыўны модуль.*

The article contains guidelines on the use of interactive whiteboards in the study of Belarusian spelling. It describes the content of the interactive module “Spelling of vowels combinations in loanwords” disclosed didactic tasks which are subject to interactive exercises; provides instructions for users.

Увазе настаўнікаў беларускай мовы прапануецца інтэрактыўны модуль “Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах” вучэбна-метадычнага дапаможніка “Беларуская арфаграфія: інтэрактыўны практыкум” (праграма Smart Notebook). Модуль можа быць выкарыстаны на вучэбных занятках у V класе (раздзел “Фанетыка і арфаэпія. Графіка і арфаграфія”), VI–IX класах (развіццё і ўдасканаленне арфаграфічнай пісьменнасці школьнікаў пры навучанні марфалогіі і сінтаксісу), а таксама на факультатывных занятках.

Для навігацыі па модулі і работы з ім выкарыстоўваюцца наступныя ўмоўныя абазначэнні:

– раздзел “Арфаграфічны трэнажор”;

– раздзел “Паляванне на памылку”;

– раздзел “Паэтычная старонка”;

– раздзел “Тэст для самаправеркі”;

– раздзел “Папераджальны зрокавы дыктант”;

– раздзел “Тлумачальны зрокавы дыктант”;

– сімвал, пры націсканні на які адбываецца пераход да тытульнага слайда;

– сімвал, націсканне на які дазваляе звярнуцца да тэксту арфаграфічнага правіла;

– схема арфаграфічнага правіла;

– бланкот для выканання задання;

– рубрыка “Біяграфія слова”;

– рубрыка “Гавары і пішы правільна”;

– рубрыка “Правільнасць маўлення”;

– рубрыка “Назвы на карце Беларусі”;

– рубрыка “Звярніце ўвагу”;

– “Тлумачальны слоўнік”.

Для дэманстрацыі інтэрактыўнага модуля на вучэбных занятках трэба перайсці ў поўнаэкранны рэжым работы (.

Слайд 1 (тытульны). *Дыдактычная задача* – актуалізаваць веды вучняў аб правапісе спалучэнняў галосных у запазычаных словах.

Клікнуўшы левай клавійшай мышы па спалучэнні галосных (*іѐ*, *іѧ* ці *іѧ*), можна перайсці да тэксту правіла (слайд 21). Тытульны слайд дазваляе таксама

перайсці па гіперспасылцы да любога з раздзелаў інтэрактыўнага модуля (*“Арфаграфічны трэнажор”*, *“Паляванне на памылку”*, *“Паэтычная старонка”*, *“Тэст для самаправеркі”*, *“Папэраджальны зрокавы дыктант”*, *“Тлумачальны зрокавы дыктант”*).

Слайд 2 (раздзел “Арфаграфічны трэнажор” – слайды 2–11). *Дыдактычная задача* – аднавіць тэкст правіла правапісу спалучэнняў галосных у запазычаных словах з апорай на схему.

З дапамогай інструмента “Пяро” () вучні запісваюць на чорных радках схемы спалучэнні галосных (*іё, ыё; ія, ыя; іе, ые*). Для праверкі трэба клікнуць па інтэрактыўным сродку – квадратах з пыталымі () – з’яўца правільныя адказы.

Слайд 3. *Дыдактычная задача* – абгрунтаваць правапіс спалучэнняў галосных у словах тэксту.

Вучні вусна каменціруюць правапіс выдзеленых спалучэнняў літар у словах *радыё, піяніна, (на)віяланчэлі* і інш. Для праверкі правільнасці выканання дадатковага задання – тлумачэння сэнсу ўжытых у тэксце фразеалагізмаў *светлая галава, залатыя рукі* – трэба клікнуць па прамавугольніку, на якім напісаны фразеалагізм () – з’явіцца тлумачэнне яго значэння.

Слайд 4. *Дыдактычная задача* – размеркаваць словы па групам у адпаведнасці з правапісам.

Вучні вызначаюць, якія літары прапушчаны ў словах, і “перацягваюць” словы ў прапанаваную табліцу. Для праверкі правільнасці выканання задання трэба апусціць верхнюю зорачку ўніз – з’явіцца “фіранка”, якая дазволіць убачыць прапушчаныя літары. Перацягнуўшы да левага краю слайда сімвал

, вучні змогуць пазнаёміцца з правіламі літаратурнага вымаўлення спалучэнняў галосных у запазычаных словах (рэалізацыя фанетыка-арфаэпічнага напрамку ў навучанні беларускай арфаграфіі [1]).

Слайд 5. *Дыдактычная задача* – вызначыць, якое з прыведзеных у дужках спалучэнняў галосных пішацца ў прапанаваных словах.

Выкарыстоўваючы інструмент “Пяро”, вучні падкрэсліваюць тое спалучэнне галосных, якое адпавядае арфаграфічнай норме, напрыклад: ід(эа/ыя)льны. Для праверкі трэба клікнуць па прыведзеных у дужках спалучэннях галосных – спалучэнне, што адпавядае арфаграфічнай норме, стане зялёным, памылковае спалучэнне – чырвоным.

Дадатковае заданне, накіраванае на рэалізацыю лексіка-семантычнага напрамку ў навучанні беларускай арфаграфіі [2], патрабуе ўстанавіць адпаведнасць паміж прыметнікамі і іх лексічнымі значэннямі, прыведзенымі ў правым слупку табліцы. Для праверкі выкарыстоўваецца знак зорчка (★), пры націсканні на які з’яўляюцца правільныя адказы.

Слайд 6. *Дыдактычная задача* – уставіць у сказы прапушчаныя літары.

Вучні перацягваюць літары я, а, ё з верхняй часткі слайда ў сказы. Для праверкі правільнасці выканання задання трэба перамясціць словы з устаўленымі літарамі ў шэры прамавугольнік у ніжняй частцы слайда.

Пад рубрыкай “Назвы на карце Беларусі” (🗺️) прыводзіцца лінгвакультуразнаўчая інфармацыя: паведамляецца пра паходжанне назвы гарадскога пасёлка Ліёзна. Для азнаямлення з гэтай інфармацыяй трэба перацягнуць сімвал 🗺️ да левага краю слайда.

Слайд 7. *Дыдактычная задача* – да прапанаваных слоў падабраць аднакаранёвыя, каб націскныя галосныя сталі не пад націскам.

Побач з прапанаванымі словамі з дапамогай інструмента “Пяро” вучні запісваюць аднакаранёвыя словы са спалучэннямі галосных *ea, эа, ія, ыя* (рэалізацыя марфеміка-граматычнага напрамку ў навучанні беларускай арфаграфіі [3]). Для праверкі трэба клікнуць па аб’екце – спалучэннях *іё, ія, іе* – з’яўяцца магчымыя варыянты аднакаранёвых слоў.

Пад рубрыкай “Правільнасць маўлення” раскрываецца семантыка слоў-паронімаў *метэор* і *метэарыт* (для азнаямлення з гэтай інфармацыяй трэба перацягнуць сімвал да левага краю слайда).

Слайд 8. *Дыдактычная задача* – знайсці ў тэксце словы, напісанне якіх адпавядае правілу “Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах” (практыкаванне накіравана на развіццё арфаграфічнай пільнасці вучняў).

Выкарыстоўваючы інструмент “Пяро”, вучні падкрэсліваюць арфаграмы ў словах тэксту: *метэаралагічную, патэнцыялу, дыягностыкі*. Настаўніку варта звярнуць увагу школьнікаў на тое, што калі спалучэнне *іо* ў пачатку слова вымаўляецца як адзін склад, то на пісьме яно перадаецца праз *ё*: *Наркевіч-Ёдка* (рус. *Наркевич-Иодко*).

Слайды 9, 10. *Дыдактычная задача* – перакласці тэкст з рускай мовы на беларускую.

Пры перакладзе тэксту вучні могуць карыстацца “Слоўнікам”, змешчаным у ніжняй частцы слайда. Для праверкі правільнасці перакладу трэба націснуць на кнопку “Праверка” () – з’явіцца тэкст на беларускай мове.

Слайд 11. *Дыдактычная задача* – спісаць тэкст, устаўляючы прапушчаныя літары.

Пасля спісвання тэксту выконваецца самаправерка: клікнуўшы па тэксце, вучні могуць праверыць правільнасць рашэння арфаграфічных задач.

Дадатковае заданне да тэксту патрабуе вызначыць фразеалагізм, паходжанне якога раскрываецца ў тэксце. Вучні выбіраюць адзін з прапанаваных варыянтаў: *разблытваць клубок, арыядніна ніць, аддаваць даніну*. Пры націсканні на фразеалагізмы *разблытваць клубок, аддаваць даніну* яны знікаюць; пры націсканні на фразеалагізм *арыядніна ніць* (правільны адказ) з’яўляецца тэматычны малюнак.

Слайд 12 (раздзел “Паляванне на памылку”). *Дыдактычная задача* – знайсці словы, у якіх парушаны арфаграфічныя нормы.

Вучні знаходзяць у кожным радку слова, у якім дапушчана арфаграфічная памылка, і “пяром” запісваюць яго ў бланк у адпаведнасці з арфаграфічнай нормай. Для праверкі выкарыстоўваецца “лупа” () , якая пры наведзенні на словы дазваляе ўбачыць арфаграфічныя памылкі.

Слайд змяшчае рубрыку “Біяграфія слова”, якая знаёміць вучняў з паходжаннем слова *марыанетка* (рэалізацыя этымалагічнага напрамку ў навучанні беларускай арфаграфіі [4]). Для азнаямлення з этымалагічнай

даведкай трэба перацягнуць сімвал да левага краю слайда.

Слайд 13 (раздзел “Паэтычная старонка”). *Дыдактычная задача* – скласці вуснае выказванне на аснове паэтычнага тэксту.

Матэрыял слайда прадугледжвае вусную работу з вершаваным тэкстам: вучні вызначаюць гукі, з дапамогай якіх ствараецца малюнак снегападу ([с’], [с], [ш]); карыстаючыся прыведзенай на слайдзе інфармацыяй, даказваюць, што верш Д. Бічэль-Загнетавай “Лёгкія сняжынкі у цішы...” – трыялет.

Для азнаямлення з дадатковымі арфаграфічнымі звесткамі (рубрыка “Звярніце ўвагу”) трэба перацягнуць сімвал да левага краю слайда.

Клікнуўшы па выдзеленым у тэксце слове *бахматым*, можна перайсці па перакрываючай гіперспасылцы да “Тлумачальнага слоўніка” (слайд 20).

Слайд 14 (раздзел “Тэст для самаправеркі”). *Дыдактычная задача* – выканаць тэставыя заданні.

Правільнасць выканання тэставых заданняў правяраецца націсканнем на словы: калі слова выбрана правільна, побач з ім з’явіцца зялёная “птушка”; пры памылковым адказе слова перакрэсліваецца чырвонымі лініямі; побач са словам *акордеон* (заданне адкрытага тыпу) з’яўляецца яго беларускі адпаведнік – *акардэон*.

Слайды 15–17 (раздзел “Папераджальны зрокавы дыктант”).

Дыдактычная задача – напісаць папераджальны зрокавы дыктант.

Вучні знаходзяць у тэксце словы, напісанне якіх адпавядае правілу “Правіліс спалучэнняў галосных у запазычаных словах” (*Сацыялістычнай*,

нац~~ы~~янальнага, пер~~ы~~ядычныя), тлумачаць іх правапіс. У тэксце выдзелены словы *меласу* і *капэлай*, сэнс якіх раскрываецца ў “Тлумачальным слоўніку” (пераход да слоўніка адбываецца па перакрыважанай гіперспасылцы).

На слайдзе 16 прапануецца тэкст для рашэння арфаграфічных задач. Пры націсканні на кнопку “Праверка” () вучні могуць праверыць правільнасць выканання задання.

Слайд 17 змяшчае рубрыку “Звярніце ўвагу”, у якой тлумачыцца правапіс спалучэнняў слоў, што з’яўляюцца назвамі асоб па вышэйшых дзяржаўных узнагародах. Для азнаямлення з арфаграфічнай інфармацыяй трэба перацягнуць сімвал да правага краю слайда.

Слайды 18, 19 (раздзел “Тлумачальны зрокавы дыктант”). *Дыдактычная задача* – напісаць тлумачальны зрокавы дыктант.

Вучні спісваюць тэкст, рашаючы арфаграфічныя задачы. Пасля трэба націснуць на кнопку “Праверка” () , каб на экране з’явіўся недэфармаваны тэкст. Значэнне выдзеленага ў тэксце слова *дыяментамі* раскрываецца ў “Тлумачальным слоўніку”.

Слайд 20 (“Тлумачальны слоўнік”). У “Тлумачальным слоўніку” раскрываецца семантыка слоў, выдзеленых у тэкстах практыкаванняў інтэрактыўнага модуля (пераход да слоўніка адбываецца па перакрыважанай гіперспасылцы).

Слайд 21 (тэарэтычны матэрыял). *Дыдактычная задача* – узнавіць веды вучняў аб правапісе спалучэнняў галосных у запазычаных словах.

Слайд змяшчае тэкст арфаграфічнага правіла, а таксама дазваляе перайсці да схемы правіла () і да любой з папярэдніх старонак інтэрактыўнага модуля.

Слайд 22 (схема правіла). *Дыдактычная задача* – перадаць правіла правапісу спалучэнняў галосных у запазычаных словах у схематычным выглядзе.

Пасля завяршэння работы з інтэрактыўным модулем пры закрыцці акна SMART Notebook не трэба захоўваць змены, каб не змяніць змест старонак

модуля (у адваротным выпадку ў файле захаваюцца праўкі, унесеныя карыстальнікам).

Выкарыстоўваць прапанаваны інтэрактыўны модуль можна і пры адсутнасці ў класе інтэрактыўнай дошкі. У гэтым выпадку выконваць заданні (ствараць, рэдагаваць аб'екты на старонцы, маніпуляваць імі) трэба з дапамогай курсора мышы.

Спіс літаратуры

1. Зелянко, В.У. Фанетыка-арфаэпічны напрамак у навучанні арфаграфіі беларускай мовы ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі / В.У. Зелянко // Педагогическая наука и образование. – 2014. – № 2 (7). – С. 39–45.

2. Зелянко, В.У. Лексіка-семантычны напрамак у навучанні арфаграфіі беларускай мовы ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі / В.У. Зелянко // Роднае слова. – 2014. – № 12. – С. 49–52.

3. Зелянко, В.У. Лінгвістычныя асновы рэалізацыі марфеміка-аналітычнага напрамку ў навучанні беларускай арфаграфіі / В.У. Зелянко // Повышение квалификации и переподготовка: проблемы и перспективы развития : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 12 ноября 2015 г. / Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка; редкол.: И.В. Шеститко [и др.]. – Минск, 2016. – С. 83–86.

4. Зелянко, В.У. Этымалагічны напрамак у навучанні беларускай арфаграфіі ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі / В.У. Зелянко // Педагогическая наука и образование. – 2015. – № 2 (11). – С. 45–52.

Наталля БЫСТРАКОВА,

Вольга ЗЕЛЯНКО,

Ірына ТУРЧАНКА.